

თამარ ბარბაქაძე (საქართველო)

მყარი სალექსო ფორმები გაბრიელ ჯაბუშანურის პოეზიაში*

გაბრიელ ჯაბუშანური (1914-1968) XX ს. იმ ქართველი პოეტების ხვედრით ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა, რომელთაც საბჭოთა ეპოქამ შემოქმედების მკაცრი ჩარჩოები დაუნესა, ხოლო ტოტალიტარულმა რეჟიმმა საკუთარ თავზე გამოაცდევინა ბელადებისა და საბჭოთა ცენზორების მიერ დადგენილ აკრძალვათა სუსხი.

გაბრიელ ჯაბუშანური დუშეთის რაიონის სოფელ არხოტში დაიბადა. 1936 წელს ქაბუკი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დასავლეთ ევროპის ფაკულტეტზე გერმანული ენისა და ლიტერატურის შესწავლას შეუდგა; მანამდე ჟურნალ „ჩვენი თაობის“ ფურცლებზე (1935 წ.) მისი პირველი ლექსი („ცხენი“) დაიბეჭდა. პირველი პოეტური კრებული, „არაგვიანი“, 1940 წელს გამოსცა, ხოლო შემდეგ მისი ლექსებისა და პოემების რამდენიმე წიგნი დაისტამბა („ნათელი მთაში“, „ლირიკა“, „მაღალი მთვარე“, „მზეთა ქვეყანა“). პოეტის გარდაცვალების შემდეგ, 1977 წელს, გამოვიდა რჩეული ლექსების წიგნი „ლირიკა“. 1984 წელს თბილისში გაიმართა მისი 70-ე წლისთავის აღსანიშნავი საიუბილეო საღამო.

2014 წელს გაბრიელ ჯაბუშანურის დაბადებიდან ასი წელი გავიდა. საუკუნის გადასახედიდან მკითხველმა მკაფიოდ და ობიექტურად დაინახა უკომპრომისო პოეტის თანამედროვე რეჟიმთან შეურიგებელი ცხოვრების ქრონიკა; დღეს ეგზოტიკური ინდივიდუალობით იქცევს მკვლევრის ყურადღებას გაბრიელ ჯაბუშანურის ლირიკის ხმა, მის მიერ გაკვალული ბილიკი, რომელიც უკვე ფართო, საინტერესო გზად გადაქცეულა და თანამედროვე ლექსმცოდნის მიერ შესწავლაგაანალიზებას ითხოვს.

ავტოგრაფიული ჩანაწერების მეშვეობით ცხადდება გაბრიელ ჯაბუშანურის პოეტური გზის დასაწყისი: „ჩემზე განსაკუთრებით კეთილისმყოფელი გავლენა მოახდინა მირზა გელოვანის ბრწყინვალე ლექსებმა... 1937-38 წლებში მაინცდამიანც ბევრი არ მიწერია, არ მცალოდა: ძალიან ბევრს ვმუშაობდი გერმანული ენის დაუფლებაზე, თანაც ფრიადოსან სტუდენტად ვითვლებოდი...“ XX ს. 30-იანი წლების მეორე ნახევარში ახალგაზრდა პოეტების „ხელმძღვანელობის საქმე მინდობილი ჰქონდა პაოლო იაშვილს. ის ახალ ნაწარმოებთა კითხვა-განხილვის დროს დამწყებ მწერლებს გვაძლევდა უაღრესად საყურადღებო რჩევა-დაროგებებსა და შენიშვნებს...“, – წერს გ. ჯაბუშანური 1958 წელს (ჯაბუშანური 2010: 244). ერთი მხრივ, „ცისფერყანწელთა“ პოეზია და მათი პიროვნული ავტორიტეტი, მეორე

* ნაშრომი შესრულებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული საგრანტო პროექტის „ევროპული და აღმოსავლური მყარი სალექსო ფორმები ქართულ პოეზიაში (ისტორია. თეორია. ქრესტომათია)“ ფარგლებში. ხელშეკრულება № FR/496₂-110/14.

მხრივ, თანამედროვე ნიჭიერი პოეტების (მირზა გელოვანი, ლადო ასათიანი, ალექსანდრე საჯაია და სხვ.) კეთილისმყოფელი გავლენა და ევროპული კულტურის, გერმანული ენის საფუძვლიანი ცოდნა აყალიბებდა გამორჩეულ ხელნერას ხევსურეთში გაზრდილი ქართველი პოეტისას: ქართული ლექსის არქაულ რიტმსა და მეტრს აცოცხლებდა ევროპული ენების კულტურისა და სალექსო ტრადიციის მცოდნე ნიჭიერი მელექსე, მთქმელი, „თალხი მგოსანი“.

2010 წელს გამომცემლობა „უნივერსალმა“ დაბეჭდა გაბრიელ ჯაბუშანურის ლექსების, პოემების, ბალადებისა და ჩანაწერების კრებული, რომელსაც რედაქტორის, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის, ამირან არაბულის ვრცელი, საინტერესო გამოკვლევა უძღვის.

ამირან არაბული თავის ნაშრომში გაბრიელ ჯაბუშანურის პოეზიის თემატიკას, ძირითად სათქმელს აანალიზებს; სათანადო ადგილს უთმობს ლირიკოსის ლექსის თავისებურებებსაც, თუმცა, კრებულის წინასიტყვაობის სპეციფიკის გამო, ფორმისეული ძიების თაობაზე ნაკლებად ამახვილებს ყურადღებას.

გაბრიელ ჯაბუშანურის თხზულებათა უახლესი გამოცემა („უნივერსალი“, 2010) ლექსის თეორეტიკოსთა ინტერესს იწვევს მყარი სალექსო ფორმების შესწავლის თვალსაზრისითაც: მასში ეროვნული ლექსის სახეობასთან, მთიბლურთან ერთად, გვხვდება ევროპული მყარი სალექსო ფორმები: სონეტი, ტრიოლეტი...

საგულისხმოა, რომ დღემდე გამოუცემელია და პოეტის პირად არქივში (გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, № 25969) ინახება გაბრიელ ჯაბუშანურის „თარგმანების წიგნი“, რომელიც მოიცავს ევროპული, რუსული, დაღესტნური პოეზიის წარმომადგენლებს: შექსპირის, თავორის, გოეთეს, ვერლენის, პუშკინის, ლერმონტოვის, ბლოკის, ბალმონტის, ბრიუსოვის, ბუნინის, პასტერნაკის, ახმატოვას, ესენინის, სოლოგუბის, მარტინოვის, ლუკონინის, ტიხონოვის, გამზათოვის და სხვათა შედევრების თარგმანებს.

გაბრიელ ჯაბუშანურის პოეტურ თარგმანებზე ქვემოთ კვლავ ვისაუბრებთ, ამჯერად გვინდა მხოლოდ ყურადღება გავამახვილოთ მის მიერ სათარგმნი მასალის შერჩევის პრინციპზე და ნათარგმნ ლექსთა შორის მყარი ფორმების არსებობის თაობაზე: „ვთარგმნიდი მხოლოდ და მხოლოდ იმას, რაც მომწონდა და რომ არ მეთარგმნა, არ შემეძლო. მათ დაბეჭდვაზე არც მიფიქრია. ახლა კი, როცა თარგმანები ერთად გადავწერე და თანაც გავაშალაშინე, ვფიქრობ, შეიძლება, მათგან ამოირჩეს რამდენიმე ფორმიანი წიგნის შესადგენად“ (ჯაბუშანური 2010: 25).

გაბრიელ ჯაბუშანურის ხელნაწერ კრებულში, „თარგმანთა წიგნში“, ჩვენი ყურადღება მიიქცია უილიამ შექსპირის 66-ე სონეტის თარგმანმა, რომელიც დღემდე არ დაბეჭდილა, ამიტომ გთავაზობთ სრულად:

გვემულს ყოველი არსებულით, მოვკვდე, მე მინდა,
არ მსურს ვუყურო, როგორ წვალობს მწარედ ღარიბი,
არ მსურს ვუყურო გალაღებულს ბედისგან მდიდარს,
არ ღირს მინდობა, არც ცხოვრება დავიდარაბით.

არ მსურს ვხედავდე: მზეზე როგორ მოძვრება ზაკვა,
როგორ ეშვება უფსკრულისკენ ქალაქი კდვმა.
არ მსურს, ვსცნო როგორ სრულქმნილებებს უხშობენ გზა-კვალს
და ძლიერება უძღურების ქუსლის ქვეშ კვდება.

არ მსურს გახსოვდეს, რომ სდუმს აზრი ბაგედახშული,
იტანს გონება კილვა-გმობას უგუნურების,
რომ გულწრფელობა აჯამობად არის განთქმული

და მაღლი უგვან ბოროტებას ემსახურება
ერთ დღესაც აღარ ვიცოცხლებდი ყოვლით ნაგვემი,
მაგრამ უჩემოდ დაღონდება ძვირფასი ჩემი!

14 სექტემბერი, 1917 წელი

სალამო მზისპირეში

(ჯაბუშანური სსლმ: № 25969(3))

ცნობილია, რომ შექსპირის სონეტების პირველი სრული თარგმანი ქართულ ენაზე გივი გაჩეჩილაძეს (1914-1974) ეკუთვნის. შექსპირის „სონეტები“ ჩვენს ქვეყანაში პირველად კრებულის სახით 1952 წელს გამოიცა (გაჩეჩილაძე 2013: 67).

სხვათა შორის, შექსპირის ამ, საყოველთაოდ ცნობილი, სონეტის პირველი თარგმანის – 1897 წელს იგი თარგმნა ქუჯმა (შალვა დადიანმა) (ჟ. „მწყემსი“, 1897, № 2, გვ. 13) – შემდეგ, გივი გაჩეჩილაძის ცდა მეორეა მისი ქართულად ამეტყველების ისტორიაში, ამიტომ გაბრიელ ჯაბუშანურის მიერ თარგმნილი, აქამდე გამოუქვეყნებელი და, ამდენად, უცნობი თარგმანი შექსპირის 66-ე (LXVI) სონეტისა საყურადღებოა მკვლევართათვისაც. მით უფრო, რომ უკვე არსებობს მეტად საჭირო გამოცემა: „სამოცდამეექვსე სონეტი. ერთი შედეგის თერთმეტი ქართული თარგმანი“ (2011). ამ წიგნის შევსება და სრულყოფა აუცილებელია: უკვე ცნობილ ნიმუშებს უნდა შეემატოს გაბრიელ ჯაბუშანურისა და სხვა ქართველი მთარგმნელების სახელებიცა და თარგმანებიც ამ სონეტისა. „ერთი შედეგის თერთმეტი ქართული თარგმანის“ ბოლოსიტყვაობაში ცნობილი მთარგმნელი და ლიტერატორი, მეცნიერი პაატა ჩხეიძე აღნიშნავს: “LXVI სონეტის შინაარსი და კონცეპტი ოდითგანვე და დღესაც არსებულ ვითარებას ეხმაურება... შექსპირი ოსტატურად უქცევს გვერდს სალექსო ოსტატობას LXVI სონეტში და ეს პარადოქსი კიდევ ერთხელ მიუთითებს მის დიდ ოსტატობაზე ამ სონეტში ისეთი უხვი წარმოსახვა და ვნებათა სიმძაფრე, რომ მხოლოდ სონეტი კი არა, პატარა პიესაა“ (ჩხეიძე 2011: 15, 16, 18, 20).

ვფიქრობ, გაბრიელ ჯაბუშანურის მიერ ამ სონეტის თარგმნა განაპირობა გივი გაჩეჩილაძის მიერ უკვე თარგმნილმა შექსპირის სონეტების გაცნობამაც, ალბათ, ან პერიოდიკაში, ან – ზეპირი გზით, ან – ხელნაწერის სახით, რადგან 1947 წელს უთარგმნია გაბრიელს იგი, ხოლო გივი გაჩეჩილაძის მიერ თარგმნილი შექსპირის სონეტები 1952 წელს გამოიცა, უფრო მეტად კი, გ. ჯაბუშანურის ლირიკის საზრისის სიახლოვემ ამ ცნობილი სონეტის სათქმელთან: „თალხი მგოსანი“ უწოდა

საკუთარ თავს პოეტმა და, მართლაც, გაბრიელის პოეზია, ნაადრევად შეწყვეტილი სიცოცხლისა და სილამაზის გამო წუხილით გამორჩეული, სატრფოს, სამზეოდან უდროოდ წასული, მზექალის, მონატრებითა და თაყვანისცემით, ერთგვარად, შექსპირის ზემოხსენებულ სონეტის სულისკვეთებას ენათესავება.

გაბრიელ ჯაბუნურის მიერ თარგმნილი შექსპირის 66-ე სონეტი ყურადღებას იქცევს ძირითადი სათქმელის გამოკვეთისათვის საჭირო რამდენიმე გამეორებული ლექსიკური ერთეულის შერჩევის პრინციპით: ტრადიციისამებრ, ამ ცნობილი სონეტის ქართული მთარგმნელები ეფექტის მისაღწევად განმეორებას მიმართავენ: შალვა დადიანის თარგმანში (1897) ამგვარი განმეორებული სიტყვაა: „ვიხილე“. იგი სონეტის ყოველ სტროფში მეორდება.

დამსახურება, მე ვიხილე, რომ იგი ქვეყნად
ვითა გლახაკი – უბინაო ხეტიალობდა...

ვიხილე, ვითა გარყვნილებას, ბინიერებას,
რომ გაეხადათ მათ სათრევად უმანკობა...

ვიხილე, თუ ვით სიყვარულსაც, პატიოსნებას,
რაგვარად გამობდნენ და ჰკიცხავდნენ...

ვიხილე კიდევ, რომ სიკეთე ბორკილი იყო,
და ბოროტება – თავისუფლად გაშვებულიყო...

გივი გაჩეჩილაძის თარგმანში ამ ფუნქციას ასრულებს კავშირი „და“:

და დევნილია ჭეშმარიტი სრულყოფილება,
და უბინობა გათელილა უხეშად, მკაცრად
და ძლიერება უძღურებას ემორჩილება,
და ხელოვნებას ბრძანებებით დაბმია ენა,
და ბრძნად გვაჩვენებს თავს რეგვენი გამობრძმედილი,
და სისულელედ ერვენება სიმართლე სმენას
და თავის მონად უქცევია ბოროტს კეთილი.

(გაჩეჩილაძე 2011: 5)

რევაზ თაბუკაშვილი ამგვარ საყრდენ სიტყვად თერთმეტჯერ განმეორებულ კავშირს „რადგან“ გვთავაზობს:

ყველაფრით დაღლილს სანატრელად სიკვდილი დამრჩა,
რადგან მათხოვრად გადაიქცა ახლა ღირსება,
რადგან არარამ შეიფერა ძვირფასი ფარჩა,
რადგან სიცრუე ერთგულების გახდა თვისება...

(თაბუკაშვილი 2011: 6)

გაბრიელ ჯაბუშანურის ზემოხსენებულ თარგმანში ხუთგზის მეორდება უკუთქმითი წინადადება: „არ მსურს“, რაც აძლიერებს პოეტის ზიზლსა და მიუღებლობას რეალობის უკეთურების მიმართ. პაატა ჩხეიძე შექსპირის 66-ე სონეტის თაობაზე საუბრისას საგანგებოდ განიხილავს ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორის, ჰელენ ვენდლერის, შეხედულებას შექსპირის პოეტური ოსტატობის თაობაზე ამ სონეტში. ჰელენ ვენდლერის დაკვირვებით, 66-ე სონეტში ცხრა შემთხვევა მაინც მოჩანს პოეტური ხელოვნების დარღვევისა, და მაინც, ამავე დროს, შექსპირი მკითხველის ინტერესს არ კარგავს. იგი ძლევს პრობლემებს ტემპის აჩქარებით, მკითხველის გონებაში კითხვების აღძვრითა და მძაფრი ემოციის გამოხატვით. და ყოველივე ამას მხატვრულობას მოკლებული ტექნიკით ახორციელებს...

პაატა ჩხეიძე მიუთითებს, რომ შექსპირის მკვლევარები ამ სონეტს სენდვიჩს ამსგავსებენ. პირველი და ბოლოდან მეორე სტრიქონები ერთნაირად იწყება, შუაში კი უსამართლობის სარჩები ჩალაგებულია:

14. Save that to die leave my love alone. საყვარელი არსების გამო ვერ ტოვებს სიცოცხლეს წუთისოფლით დაღლილი პოეტი. გ. ჯაბუშანურს კი წუთისოფლის გაძლება, სამზეოზე ყოფნა აუტანლად გადაჰქცევია, მზექალის გარეშე დარჩენილს:

შენ უმზექალოდ კაცი არ გქვია,
ქვა ხომ ქვა არის, – ეგ გულიც ქვაა, –
ჩამოხეთქილი სალის იარუსს...
(ჯაბუშანური 1977: 87)

– მოთქვამს გაბრიელი ორი ტრიოლეტისაგან შემდგარ ციკლში: „შენ, გაბრიელ“.

პაატა ჩხეიძე შენიშნავს, რომ 66-ე სონეტის თარგმნისას ქართველ მთარგმნელს უნდა გაეთვალისწინებინა და შეენარჩუნებინა: 1. ძირითადი შინაარსი; 2. გამოკვეთილი არა სწრაფი, არამედ ჩეხასავით რიტმი; 3. სენდვიჩის ფორმა. მკვლევარი პაატა ჩხეიძე ამ პრინციპების მიხედვით განიხილავს: გივი გაჩეჩილაძის, რევაზ თაბუკაშვილის, კოტე ყუბანიშვილის, ინესა მერაბიშვილის, გენადი მარგველაშვილის, მაია ჯიჯეიშვილის, ლელა სამნიაშვილის, მედეა ზაალიშვილის, ალექსანდრე ელერდაშვილის, ანი კოპალიანის თარგმანებს.

გაბრიელ ჯაბუშანურის მიერ თარგმნილი შექსპირის 66-ე სონეტი, ვფიქრობ, პაატა ჩხეიძის მიერ გამოკვეთილ სამივე მოთხოვნას აკმაყოფილებს: ა) ძირითადი შინაარსი შენარჩუნებულია; ბ) რიტმი, მართლაც, არ არის სწრაფი. ამ შენელებულ ტემპს მთარგმნელი აღწევს: I. კატრენში ქორეული და ზედაქტილური (ორმარცვლიანი და ხუთმარცვლიანი) რითმების მონაცვლეობით; II. კატრენში მხოლოდ ორმარცვლიანი რითმების გამოყენებით, ხოლო ექვსტაეპედში არაიდენტური რითმების სიხშირით; გ) სენდვიჩის ფორმისათვის აუცილებელი – I და ბოლოდან მეორე ტაეპების შინაარსის იდენტურობით: I. „გვემულს ყოველი არსებულით, მოკვდე, მე მინდა“; XIII. „ერთ დღესაც აღარ ვიცოცხლებდი ყოველი ნაგვემი“. გაბრიელ ჯაბუშანური ოსტატურად ცვლის I-სა და XIII ტაეპებში წარსულის მიმ-

ლეობის ფორმებს: „გვემულს“ და „ნაგვემი“. მართლაც, ჰელენ ვენდლერი მიიჩნევს, რომ შექსპირის 66-ე სონეტის წარმმართველი გრამატიკული ფორმებია წარსულის მიმღეობა და აწმყოს მიმღეობა (ჩხეიძე 2011: 17). ჰ. ვენდლერი მიუთითებს შექსპირის სონეტში სამ და ოთხმარცვლიან რითმებზე, როგორც კონკრეტულ შეცდომებზე, რაც განპირობებულია პოეტის ჩანაფიქრით: ემოციურად ნააკითხოს მკითხველს ლექსი. ამ მხრივ, სათანადო ეფექტს აღწევს მთარგმნელი გაბრიელ ჯაბუშანური მეორე კატრენში, რომლის რითმა არ იცავს კანონიკური სონეტის გარიტმის პრინციპებს: ჯვარედინად არის გარიტმული 2-მარცვლიანი ერთეულები, ნაცვლად დაქტილური, ან ზედაქტილური რითმებისა:

არ მსურს ვხედავდე: მზეზე როგორ მოძვრება ზაკვა,
როგორ ეშვება უფსკრულისკენ ქალური კდემა.
არ მსურს, ვსცნო როგორ სრულქმნილებს უხშობენ გზა-კვალს
და ძლიერება უძღურების ქუსლის ქვეშ კვდება.

კანონიკურ სარიტმო ერთეულებს, ორიგინალის მსგავსად, აქაც ენაცვლება ალიტერაცია და ასონანსი: „ქალური კდემა“, „ქუსლის ქვეშ კვდება“.

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ამიერიდან შექსპირის 66-ე სონეტის ზემოხსენებულ 11 თარგმანს უნდა მიემატოს გაბრიელ ჯაბუშანურის თარგმნილი სონეტიც (აქვე დავძენთ, რომ ასევე გასათვალისწინებელია მურმან კიკვაძის (1977), ოთარ ცისკაძის (2011) თარგმანებიც (ბარბაქაძე 2013: 29-31).

გაბრიელ ჯაბუშანურის ინტერესი ევროპული მყარი სალექსო ფორმების მიმართ, ალბათ, მისი მომავალი პროფესიული დაოსტატების გზამაც განაპირობა. დასავლეთ ევროპის ენებისა და ლიტერატურის ფაკულტეტის სტუდენტი, ბუნებრივია, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწავლის წლებში საფუძვლიანად ეცნობოდა, აანალიზებდა, თარგმნიდა უცხოელი და ქართველი პოეტების სონეტებს, ტრიოლეტებს, ტერცინებს და თვითონაც თარგმნიდა; „ცისფერყანწელთა“ აპოლოგიით რომანტიკულად განწყობილი და გაბრუებული“ (ჯაბუშანური 2008: 296), შეუძლებელია, ყურნ. „ჩვენი თაობის“ ახალგაზრდა პოეტებს სონეტიც არ შეჰყვარებოდათ, ტრაგიკულად დაღუპული უფროსი თაობის თანამოძმეების მსგავსად.

გაბრიელ ჯაბუშანურმა სონეტი „სამება“ თავის მეგობრებს, „ჭაბუკებად დარჩენილ“ (ნ. აგიაშვილი), უდროოდ, ტრაგიკულად დაღუპულ პოეტებს: ლადო ასათიანს, მირზა გელოვანსა და ალექსანდრე საჯაიას მიუძღვნა:

პოეზიის ბჭეს მიეჭერთ ჭაბუკურ რიხით,
გაიხსნა კარი და მუზების რული დაირღვა
წინ ახასხასდა საბალახო – ლექსების ლიხი,
ამღერდით სამნი და თქვენი ხმა ექოდ დაირხა.

ოქროს სიტყვები დაიხსენით უბრობის ციხით,
მოყვასმა მყისვე მოუსმინა ნაირ-ნაირ ხმას,

მაგრამ, უხანოდ შეგეჩეხათ არყოფნის ჩიხი
და ქარქაშები შეაგება შიშველ შაირ-ხმალს...
(ჯაბუშანური 2010: 62)

სონეტისათვის ქართულ პოეზიაში დამკვიდრებული ტრადიციული საზომით (5/4/5), ჯვარედინი რითმით (abab) გამართული კატრენები მდიდარი ალიტერაციით (ჭ, ხ, შ თანხმოვნები, თითქოს ამ სამეულის ქართულ პოეზიაში ჭეჭა-ქუხილით შემოსვლასა (ჭ, ხ-) და ტრაგიკულ შეჩერებას (ს) განასახიერებენ) იქცევის ყურადღებას და უაღრესად უცხო, მოულოდნელი მეტაფორით გამახსოვრდება: „...უხანოდ შეგეჩეხათ არყოფნის ჩიხი და ქარქაშები შეაგება შიშველ შაირ-ხმალს“. „შაირ-ხმლით“ მებრძოლი ქართველებისა და პოეტების სამების ავტორისეულ მონატრებას ამ სონეტის ტერცეტებში ორიგინალური კონსონანსურ-ასონანსური რითმებით ვეზიარებით: ოქრო-ნაყოფი – როგორ ეყოფა, სამღერო – სამხარი, აღარ ჩაიარა – და საჯაია (cdc dee).

გართმვის განსხვავებული სქემით არის აგებული გაბრიელ ჯაბუშანურის სონეტი „შეთხზული მიზეზები“: ჯვარედინი რითმის ნაცვლად, აქ უკვე კატრენებისა და ტერცეტების რკალური და ორიგინალური სართიმო ერთეულები იქცევის ყურადღება (abba abba cdd cee). ეს სონეტი ნ, ზ, ჭ თანხმოვნების ალიტერირებას ეყრდნობა და სამივე ბგერას მეტაფორულ-სიმბოლური მნიშვნელობა ენიჭება. პოეტის სატრფოს, მზექალას (ზ), მის აულში წასვლა-არწასვლას (ნ) „ჭმუნვის ჭუნის“, ანუ პოეზიის სევდიანი ხმის სიმბოლოს (ჭუნირი – ლირა) განასახიერებს.

ქართულ პოეზიაში სონეტის მეტრისათვის მეორე, მისაღები და პოპულარული საზომით, სიმეტრიული ათმარცვლედით (5/5) არის გამართული გაბრიელ ჯაბუშანურის სატრფოსადმი მიძღვნილი სონეტი „დაშლილი ციხე“. რკალური (abba) რითმებით შეკრულ კატრენებში უჩვეულო, ორიგინალური სიტყვებია, რომელთა საყრდენი თანხმოვანი „ხ“ ამთლიანებს: ძახილადა – ძახველი, ახეთქებს – ახვითქულს, მძახალი – მძახველი, ახვათ ქალს – არხვატსაც.

ამ სონეტში კონტრასტულად უპირისპირდება ერთმანეთს თეზა და ანტი-თეზა: ვაჟკაცური ძახილი სატრფოდაკარგული ვაჟკაცისა და მოლანდება თეთრი ასულისა, რაც წარნარა ბგერების (ნ, რ, ლ) ალიტერირებით ცხადდება:

მომელანდები ... მაგრამ დამიშლის
მირაჟის ციხეს ნისლი – ავსული.
(ჯაბუშანური 2010: 75-76)

სონეტის მეტაფორული სათაურის მხატვრული სახის საიდუმლოც „სონეტის გასაღებში“ იხსნება; ორტაეპედი ანჟამბემანით არის გადაბმული: „...დამიშლის // მირაჟის ციხეს“. საგულისხმოა, რომ სონეტ „დაშლილი ციხის“ I-II ტერცეტები ანჟამბემანითა და ომონიმური რითმით (დამიშლის – დამიშლის) პოეტი შინაგან დისპარმონიას ებრძვის:

შემომიქროლებს შლეგი ქარიშხლის
შავი ფრთა თარსი და თავგასული,
ის შენთვის შანთვას შმაგად დამიშლის
და თეთრ მწვერვალზე თეთრი ასული
მომელანდები ... მაგრამ დამიშლის
მირაჟის ციხეს ნისლი – ავსული.
(ჯაბუშანური 2010: 75)

ვირტუოზულად ფლობს გაბრიელ ჯაბუშანური ქართული სიტყვის უმდიდრეს ლექსიკურ არსენალს, ამიტომაც გრამატიკული ფორმებისა და სემანტიკური შესაძლებლობების მიმოხრით მოულოდნელი კონსონანსური შიდარიტმაც აახმიანებს I ტერცეტის ბოლო ტაეპს: შენთვის – შანთვას და ზმნა „დამიშლის“ ორივე შინაარსი: ნებელობითი და ფიზიკური – ამეტყველდება „დაშლილ ციხეში“.

გაბრიელ ჯაბუშანურის ტრაგიკული ბიოგრაფიის ნაწილია სონეტი „მწუხრი მიტოვებულ აულში“. ეს სონეტი გაბრიელ ჯაბუშანურის პოეზიისა და ცხოვრების ანარეკლია. გ. ჯაბუშანური თვითმხილველი და თანაგანმცდელი იყო ინგუშთა ტრაგედიის, როცა საჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმის გადაწყვეტილებით, ლილვები (ინგუშები) გადაასახლეს და იქ ხევსურები ჩაასახლეს. აქ შეუყვარდა პოეტს მზექალი, რომელიც უდროოდ დაიღუპა. ინგუშები გაბრიელს „თავიანთი ქვეყნის ცამეტწლიანი დაკარგული ისტორიის მემატთანედ მიიჩნევენ და მას სიყვარულით „ლილვ ჯაბრაილს“ უწოდებენ (ქაძოვეი 2017, 1-2: 90).

პოეტის ლირიკას გამუდმებით კვებავს ორი მოტივი: სატრფოს – მზექალის – დაღუპვის მოუწონებელი დარდი და ლილვო – ინგუშთა უბედურების მოწმე, დაცარიელებული აულები. მწერალი ისა ქაძოვეი (ისა კოაზოი), თბილისის საპატოო მოქალაქე, ინგუშეთის საზოგადოებრივი მოძრაობა „ნისისხოს“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი, ქართველი პოეტს უძღვნის ესეს სახელწოდებით „გაბრიელიადა“, რომელიც 1917 წელს ჟურნალ „ცისკარში“ (1-2) დაიბეჭდა (თარგმნეს ქეთევან ქურდოვანიძემ და გია ჯოხაძემ). ისა ქაძოვეი ესეს დასასრულს ასე მიმართავს გაბრიელ ჯაბუშანურს: „შენ, რა თქმა უნდა, კარგი ქართველი პოეტი ხარ, თუმცა შენი შემოქმედების უმნიშვნელოვანესი ნაწილი მათ მიუძღვნე, რომელთაც ლილვებს ეძახდი – ჩვენ, ქისტებს... შენ შეგვაყვარე ხევსურები. ბედისწერამ უძველეს ლილვურ სოფელ ხამხიში მოგახვედრა. ლილვოს ასული გახდა შენი პოეტური მუზა, უფლის წყალობით.

ხევსურად დაიბადე, მაგრამ ქისტების ბედი გაიზიარე“ (ქაძოვეი 2017: 103).

სონეტი „მწუხრი მიტოვებულ აულში“ ათმარცვლიანი (5/5) და უაღრესად მდიდრული, ეგზოტიკური, ზედაქტილური რითმებით გამოირჩევა, განსაკუთრებით პირველი კატრენი. ალიტერირებული „ხ“ თითქოს სოფელ ხამხის სახელწოდებას აჟღერებს:

თავს აწევს მწუხრი, ვით ბეჰემოთი, –
ბინებს გაძარცვულს, პარტახს და ოხერს,

ხევსურულ რიხით, ფხით და გემოთი
ან ხმა მწყემსისა არ დაიქუხებს.
(ჯაბუშანური 1977: 76)

საბჭოთა რეჟიმის მეტაფორა „მწუხრი“ და მისი ბეჭემოთთან შედარება, სარიტმო წყვილში მისი გატანა (ვით ბეჭემოთი – ფხით და გემოთი), მართლაც, კანონიერი საფუძველი უნდა ყოფილიყო გმირი ლილღეებისათვის გაბრიელის შეყვარებისათვის. ლეგენდები თუ ისტორიული ფაქტები, ისა ქაძოვეი რომ აცოცხლებს თავის ესეში, გვიმონმებს, რამდენჯერ იხსნეს „შიშველი ხელებით გველეშაპთან მებრძოლი“, ლილღეების უფლებების დამცველი პოეტი ჯაბრაილი ქისტმა აბრაგებმა (ქაძოვეი 2017: 100-102). ზემოხსენებულ სონეტში გ. ჯაბუშანური ნუხს ქისტებისა და ხევსურების ტრაგიკული ბედის გამო:

აულში ფარა აღარ შემოდის
და არც ნახირი შებლავის ქოხებს,
შავ-შავთა წარბთა მშვილდურ შემოხრით
ხევსური ქალი არ უხმობს ძროხებს...

როგორც ქისტებმა, კარგა ხნის წინათ, –
დატოვეს ლილღო არხოტელებმა.
ჰოი, მზექალო, ჭერხოს დერეფანს

აღარც ეგ მწველი ღიმილი ბრწყინავს,
არც გაბრწყინდება ან არასოდეს,
რომ მზედ დაადგეს ამ გულის კბოღეს.

(ჯაბუშანური 1977: 76)

უნიკალური პოეტური ტექნიკით იქცევეს ყურადღებას გაბრიელ ჯაბუშანურის ათმარცვლედით (5/5), ჯვარედინი რითმით (abab), სამი კატრენითა და ორ-ტაეპედით გამართული სონეტი „მქონებელი და უქონელი“.

პოეტი პირველი კატრენის მესამე ტაეპში რითმის ცალსა და მეორე კატრენის სარიტმო წყვილს ფრჩხილებში ჩასმულს წარმოგვიდგენს და თითქოს ამგვარად ფარავს მათს შესაძლებლობას – აღმოჩენამდე, პოვნამდე, როგორც ზღვა – თავის განძს:

მოდი და ხელი შავ ზღვის ლაყურებს
მოვდოთ და ვუთხრათ სადა კაფია,
ის მიგვახვედრებს (და მიგვაყურებს),
სად ქაფია და სად სადაფია.

ყველა ნადავლს და ყველა ნაქურებს.
ზღვა მოგვაჩერებს (ის სულსწრაფია)
და როცა ყველა განძს მოგვაჩუქებს, –
სხივზე ავასხათ (მუქი ძაფია!).

(ჯაბუშანური 1977: 136)

ვფიქრობ, ამ სონეტში ალეგორიულად არის გადმოცემული პოეტური შემოქმედების, სიტყვათხზვის პროცესი, როდესაც პოეტი ცხოვრების ზღვაში ეძებს თავის საგანძურს და სინათლეზე (სხივის ძაფზე) გამოაქვს ლექსი – ცხოვრებისაგან ნაჩუქარი და მოძმეთათვის მისაჩუქებელი:

და უმაღლეს დონაზე მოძმეთ უპოვართ,
გავუნანილოთ სუყველას სწორად,
რომ მათაც კაცნი შეუპოვარნი
ერქვათ და სიტყვა ჩაიცვან თორად,
რადგან უგანძო ხევისბერიც კი
უენოა და ხეიბარია.

სონეტი, როგორც ნადავლი, „ტროფეი“, ხოზე მარია დე ჰერედისა მიერ სახელდებული და მისი სონეტების კრებულის „ტროფეების“ ქვაკუთხედაა. შესაძლოა, გ. ჯაბუშანურისათვის ცნობილი იყო მიქელ პატარიძის მიერ თარგმნილი ხოზე მარია დე ჰერედისა სონეტები და თვითონაც, ერთგვარად, „დიდაქტიკური სონეტის“ დაწერა სცადა: სამ კატრენად დაყოფილი თორმეტაქედიტა და აფორიზმად ქცეული „სონეტის გასაღებით“: სიტყვა განძია და ნამდვილად მდიდარი, „მქონებელი“ მხოლოდ ლექსად სიტყვათა შემკრები კაცია.

სამ– და ორმარცვლიანი რითმების მონაცვლეობით არის აგებული გაბრიელ ჯაბუშანურის სონეტი „ჭერი“, რომელიც პოეტმა დაღუპულ სატრფოს – მზექალს – მიუძღვნა:

შენზე ზარმა იმ ზომამდის დამალა
ისე მტკივა უშენობის ჭირი,
რომ, მზექალო, მილამურო ჩაღმელო, –
მენატრება შენი კუბოს ჭერი
მოზღვავედა და გაიზარდა ნაღველი,
მოზღვავედა და გაიზარდა ჭორი!
რაც შენ ჩემგან სამუდამოდ ნახველი,
შემეზიზლა ეს ქვეყანა – ჭური...
(„ჭერი“. ჯაბუშანური 2010: 84)

გართიმული კონსინანსები (ჭირი – ჭერი – ჭორი – ჭერი); დასმალა – ჩაღმელო – ნაღველი უზადო პოეტური ტექნიკის დასტურია.

ევროპულ მყარ სალექსო ფორმათაგან ყველაზე ხშირად ტრიოლეტი გვხვდება გაბრიელ ჯაბუშანურის ლირიკაში, თუმცა, ვიდრე ტრიოლეტებზე ვისაუბრებთ, ერთი, ტერცეტებით დაწერილი ლექსი უნდა გავიხსენოთ, რომელსაც „სიმღერა სანიაზო“ ჰქვია. ოთხი ტერცეტი, სამჯერადი რითმითა (aaa) და მაღალი შაირით (44/44) გამართული, ვაჟა-ფშაველას სულიერ მემკვიდრედ წარმოგვიდგენს პოეტ გაბრიელ ჯაბუშანურს, რომელიც თავის ერთ-ერთ საპროგრამო ლექსში აცხადებს:

იცით, მე ვინ ვარ? – რომ არ ვსთქვა ბევრი, –
მცირე მტვერი ვარ შოთას კალმისა,

გურამიშვილის ვარ ცოტა ცრემლი
და ერთი თასმა ვაჟას ქალმნისა...
(ჯაბუშანური 2010: 53)

ტერცინებით დანერილი „სიმღერა სანიაზო“ (ანუ სიმღერა მოსაფერებელი, მოსაფრთხილებელი, ფაქიზი) გაბრიელ ჯაბუშანურისათვის ერთგვარი პოეტური მანიფესტია, რომლითაც თავის შემოქმედებით კრედოს განუცხადებს თანამემამულეებს:

არ მიმტყუნო, ჰე, ჩონგურო, – ვაჟასაგან ნაჩუქარო,
მომეც შენი გამძლეობა, კლდევ, ცალმუხლზე ნაჩოქარო,
გამალაღე, იალალო, ხარლალების ნაჯოგარო!
(ჯაბუშანური 2010: 54)

გაბრიელ ჯაბუშანური ვირტუოზია ქართული რითმისა. ასონანსებისა და კონსონანსების ფეიერვერკია ზემოხსენებული ტერცეტის სამივე სარიტმო ერთეულში: ნაჩუქარო – ნაჩოქარო – ნაჯოგარო; ტერცეტების ბოლო ტაეპი კი, ოთხსიტყვიანი, სამ-სამ, ერთი ფუძისაგან ნანარმოებ სიტყვას უყრის თავს: გამალაღე, იალალო, ხარლალების.

ვაჟა-ფშაველას „სიმღერების“ მსგავსად, გაბრიელ ჯაბუშანურიც ლექს-სიმღერების შეთხზვით იწონებს თავს – ხევსურული პოეზიის კილოსა და ევროპული სალექსო ფორმების შერწყმით ცდილობს, ახლებური, ორიგინალური, თანამედროვე ჟღერადობა მისცეს ქართულ ლექსს; ოთხმარცვლიანი, ზედაქტილური რითმებით გვიმჟღავნებს პოეტი თავისი ანდერძის დედააზრს:

ოღონდ სიტყვის ჭეშმარიტის მეც დავტოვო შინ მარცვალი,
მერე აქვე დავიმარხო, თუ მომცემენ ფირმანს მთანი,
ოღონდ წარვდგე დიდ ფშაველის წმინდა ლანდთან პირმართალი!

შინ მარცვალი – ფირმანს მთანი – პირმართალი – შედგენილი რითმის საუკეთესო მაგალითებია, სადაც რითმის კეთილხმოვანება და ალიტერაცია ერთმანეთს გასჯიბრება.

„სიმღერა“, როგორც განსაკუთრებული სახე ქართული ლექსისა, ხევსურული პოეზიის ჰანგით ნაკვები, ვაჟა-ფშაველას „სიმღერების“ მსგავსად, განსხვავებული რითმითა (უფრო ხშირად მონორითმით) და სიუჟეტურობით იქცევის ყურადღებას. საგულისხმოა, რომ გაბრიელ ჯაბუშანურმა ჟურნალ „ჩვენი თაობის“ 1938 წლის მარტის ნომერში „არხოტული სიმღერები“ დაბეჭდა: „სულ ორი ლექსი იყო: „მწყემსები“ და „ხმალი“. კორექტურის მიზეზით პირველ ლექსს სათაური არ ჰქონდა და გამოდიოდა, თითქოს ამ ლექსს „არხოტული სიმღერები“ ერქვა; იქ კი მწყემსებზე იყო ლაპარაკი. ამ სადებიუტო მარცხმა გული მატკინა, მით უმეტეს, რომ ამაში ბრალი არ მიმიძლოდა“, – იგონებს პოეტი (ჯაბუშანური 2010: 245).

გაბრიელ ჯაბუშანური წერს, რომ მან, სოფლიდან (თელავის რაიონის ერთ-ერთი სოფლის სკოლის მასწავლებელი იყო იმჟამად – თ.ბ.) რევაზ მარგიანს, თავის მეგობარ პოეტს, რამდენიმე ლექსი გამოუგზავნა. 1935 წლის თებერვლის ნომერში ჟურნალ „ჩვენს თაობაში“ დაიბეჭდა გ. ჯაბუშანურის „ცხენი“, თუმცა დებიუტად პოეტი თავის „არხოტულ სიმღერებს“ მიიჩნევს.

გაბრიელ ჯაბუშანურის პოეზიაში გამორჩეული ადგილი დაიმკვიდრა ეროვნულმა სალექსო ფორმამ – მთიბლურმა. სწორედ „მთიბლური სიმღერები“ უწოდა პოეტმა უძველესი ეროვნული სალექსო საზომით – მთიბლურის მეტრით, ასიმეტრიული ცხრამარცვლიანი ტაქტით – 5/4-ით გამართულ ლექსებს: 1. „ქუჩი“; 2. „გველი“; 3. „ლურჯაის თვალი“.

როგორც აკაკი შანიძემ მიუთითა, მთიბლური ხალხური ლექსის სახეობაა (შანიძე 1959, I: 54).

მთიბლურს ფშავ-ხევსურულ პოეზიასთან აკავშირებენ. ამ არქაულ ფორმას აუცილებლად ახასიათებს ორმუხლიანობა და მუსიკალური პაუზა. აკაკი შანიძის აზრით, მთიბლური ერთ-ერთი უძველესი ნიმუში უნდა იყოს ქართული ლექსისა. იგი დაკავშირებულია ხმით ნატირლებთან: ორივეს ერთი და იგივე რიტმი აქვს. აკაკი ხინთიბიძის აზრით: „ერთი და იგივე არ არის მთიბლური – თიბვის დროს შესრულებული ლექს-სიმღერა, ან მიცვალებულის დატირება – და მთიბლური, როგორც სალექსო ფორმა“ (ხინთიბიძე 2009: 133).

ცნობილია, რომ „მთიბლურ“ სიმღერებში ხშირად ცელია ნახსენები: „ცელო, გამიჭერ, გზის პირია...“, „ცელცუდაო და ცოლცუდაო...“ „ცელლამაზო და ცოლლამაზო...“; გაბრიელ ჯაბუშანურის სამივე მთიბლურ სიმღერაში ცელია ნახსენები:

1. რად სტირი, ქუჩო, ქალივითა

ცელს მოჰყევ, საგონს გაუჯავრდი...

(„ქუჩი“. ჯაბუშანური 1977: 8)

2. **ცელსა** მცურავი მოეხვია

ორტოლი ენით ითხოვს ზავსა

გაჰკვეთე, **ცელო**, მტერი ჰქვია

შემპარავია ჯადოს მსგავსად.

(„გველი“. ჯაბუშანური 1977: 8)

3. **ცელო**, მოუსვი ბარაქითა,

თორემ ლურჯაი შემოგვწყნრება...

(„ლურჯაის თვალი“. ჯაბუშანური 1977: 9)

გაბრიელ ჯაბუშანურის „მთიბლური სიმღერები“ რითმიანია და ხმით ნატირალეების მსგავსი:

მე მზერა მისი დამანყლულებს,

გული გლოვითა ატირდება.

(„ლურჯაის თვალი“)

მთიბლურისა და ხმით ნატირლების მიმართ გ. ჯაბუშანურის დამოკიდებულებას კარგად გადმოგვცემს მისი ერთი წერილის ნაწყვეტი: „მაგ ხევსურული ხმითნატირლებს მეც ბევრჯერ ავუფორიაქებვიარ... მე ბევრი ლექსი მაქვს ამ მეტრით და იმიტაციით დანერილი“ (ჯაბუშანური 2010: 302).

ქართულ პოეზიაში ევროპული მყარი სალექსო ფორმებით „ცისფერყან-წელთა“ შემდეგ, XX ს. 30-50-იან წლებში, შედარებით ნაკლებად ინტერესდებოდნენ ცნობილი მიზეზების გამო: „ფორმალისტური გატაცების“ იარლიყის მიწებების შიშით პოეტები ერიდებოდნენ: სონეტების, ტრიოლეტების, ოქტავებისა თუ რონდოების წერას. გაბრიელ ჯაბუშანური, ცნობილი ანტისტალინისტი, სოციალისტური დიქტატურის მონინალმდეგე, რომლის ანტისაბჭოური ლექსების ინგუშური ვერსიებიც კი არსებობს (ქაძოვეი 2017: 99-100), სონეტებისა და ტრიოლეტების სიმრავლითაც ებრძვის სოციალისტურ რეალიზმს. ევროპულ სალექსო ფორმათაგან, ჩანს, ყველაზე მეტად ტრიოლეტის რვატაეპედმა გაიტაცა ქართველი პოეტი. გ. ჯაბუშანურის ლექსთა კრებულებში ლამის ოცი ტრიოლეტი მოვიძიეთ.

გ. ჯაბუშანურის ტრიოლეტი, თემატიკის მიხედვით, შეიძლება, რამდენიმე მოტივად დავაჯგუფოთ. უპირველესად, პოეტი საკუთარ ვინაობას, წინაპრებს, მინას უძღვნის ტრიოლეტებს, სადაც სამგზის ხმიანობს ერთი და იგივე ტაეპი, რომელიც მთავარ სათქმელს ასე კარგად გამოკვეთს: „არხოტის მთებს“, „მამისახლი“, „მორყეული მიწური“. მეორე წყება ტრიოლეტებისა გაბრიელმა მზექალს მიუძღვნა, გარდაცვლილ სატრფოსა და მუზას: „მიპასუხე“, „ვარაუდი“, „შენ, გაბრიელ“, რომელიც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ორ ტრიოლეტს აერთიანებს: 1. „ჯარჯი“, 2. „იარე, კაცი შენ აღარ გქვია...“, „გაკენტება“, „ობელისკი“. რამდენიმე ტრიოლეტით გაბრიელ ჯაბუშანურმა მზის მიმართ თავისი თავყვანისცემა გამოხატა „მზე და ჩვენი“, „მზე ამოვიდა, აღსდექი!“

გაბრიელ ჯაბუშანურის ტრიოლეტი „ახალუხლები“ ერთგვარი გზავნილია მომავალი თაობის ქართველებისათვის, ახალი თაობის პოეტების მისამართით, იმ ჭაბუკების გასაგონად, სიცოცხლის ჟინი და ხალისი რომ ამღერებთ:

ჩემს სახლს სიმღერით ჩაუყარეს ახალუხლებმა,
სალამი თქვენდა, ჭაბუკებო უდარდელებო!
გაიჟრიალეს როკვის ჟინით კვალად მუხლებმა...
ჩემს სახლს სიმღერით ჩაუარეს ახალუხლებმა...
ნუთუ გაბრიელს გახარება აღარ უხდება
რად გეკრძალებათ ტაშის დაკვრა, ჩემო ხელებო...
ჩემს სახლს სიმღერით ჩაუარეს ახალუხლებმა,
სალამი თქვენდა, ჭაბუკებო უდარდელებო!
(ჯაბუშანური 2010: 12)

„თალხი მგოსანი“ უხერხულობას გრძნობს ახალი თაობის წინაშე, რომ ჯერ კიდევ მხნე და ჯანსაღი პოეტი ხალისითა და სიცოცხლის სიხარულით მხარს ვეღარ უბამს ჭაბუკ პოეტებს: ცხოვრებისაგან ნაგვემი და სატრფოსგან მიტოვებუ-

ლი პოეტი მხოლოდ „ხმითნატირლებისა“ და „მთიბლურების“ მსგავს მელოდებს ელტვის. ტრიოლეტის ფორმის სიმრავლეც გაბრიელ ჯაბუშანურის ლირიკაში, ალბათ, ამ ძიებამ განაპირობა: ეროვნული არქაული ფორმის, მთიბლურის, სასიმღერო, მელოდირი წყობა, გვრინის, „ხმითნატირლების“ რეფრენულობა, განმეორებადობა სტრიქონებისა ევროპულ ტრიოლეტს ყველაზე კარგად ესადაგება: სამგზის გამეორებული (1, 4, 7) რეფრენული ტაეპები გამოკვეთს სევდის, მწუხარების მოტივს. ზემოხსენებულ ტრიოლეტში ეს სათქმელი გადმოცემულია ტაეპით:

ჩემს სახლს სიმღერით ჩაუარეს ახალუხლებმა!

გაბრიელის „გლოვის სახლი“ ტრიოლეტების ფორმითაც შენდება და ეს უცვლელი, მარადიული მარტოსულობა ობელისკად აღმართულა მზექალის ხსოვნის უკვდავსაყოფად:

ვარ შენს საფლაგზე შემართული, ვით ობელისკი
და ცივად გავცქერ გაცრეცილი საოცარ სივრცეს.
დანაცრდა გული, ვიქმენ უტყვი, უგრძნობელიც კი...
ვარ შენს საფლაგზე შემართული, ვით ობელისკი,
აღარ ეღირსა შენს ცივ ნაცარს ხვითო ფენიქსის,
ნუთუ სიცოცხლე ვერ დაცარავს სიკვდილის ცივ ცელს?
ვარ შენს საფლაგზე შემართული, ვით ობელისკი
და მკაცრად გავცქერ გადაცრეცილ და გულცივ სივრცეს.
(„ობელისკი“. ჯაბუშანური 2010: 84)

ტრიოლეტიც, შექსპირის 66-ე სონეტის მსგავსად, „სენდვიჩის“ ფორმას მოგვაგონებს: ბოლო და თავიდან მეორე ტაეპები იდენტურია, თუმცა ზემოხსენებულ ტრიოლეტში ოდნავ განსხვავებულია გამეორებული ტაეპები „და ცივად გავცქერ გაცრეცილი და საოცარ სივრცეს“ და: „და მკაცრად გავცქერ გადაცრეცილ და გულცივ სივრცეს“. ერთი შეხედვით, ანალოგიურ ტაეპებში მხოლოდ: „და“, „გავცქერ“ და „სივრცეს“ არის, იდენტურად გამეორებული დანარჩენი სიტყვები: „ცივად“/„მკაცრად“, „გაცრეცილი/გადაცრეცილი“, „საოცარი/გულცივი“ პოეტის გადაღლილი და მარტოსული სამყაროს უდაბნოდ გადაქცევის საფრთხეს მიგაგნიშნებს: „ც“ ბგერის ალიტერირებით „ცელის“, სიკვდილის ანალოგიურობის გადმოცემას ემსახურება.

გაბრიელი მთის პოეტია და, ამიტომაც მკითხველი გამუდმებით გრძნობს მზისა და სიცოცხლის მოჭარბებულ ჟინს მის ლექსებში, რომლებიც ძლიერი ემოციური მეხსიერებით შენარჩუნებული, ბუნების დღესასწაულის შემყურე და მისი მადიდებელი ქართველი კაცის თვალთ არის დანახული, ტრიოლეტი „მზე ამოვიდა, აღსდექ!“ მცირეოდენი მოდიფიკაციით გამეორებული ტაეპებით, სიმეტრიული ათმარცვლედით, კანონიკური რითმით (AbaAabAB), თითქოს, პირველყოფილი სიხარულით განგვაცდევინებს ახალი დღის დაწყების სიხარულს:

ლილოს მღვრიე ცას ღველფი ეღვრება,
მთა თავზე ინთებს წითელ ათინათს,
აღსდექ, ღრუბლებით ღუის მაღრიბი,
ლილოს მღვრიე ცას ღველფი ეღვრება,
მზემ თეთრ მწვერვალსაც ცეცხლი ახვრიპა
და ზურგზე ოქროს მტვერი ადინა,
აღსდექ, მღვრიე ცას ღველფი ეღვრება,
მთა თავზე ივლებს პირველ ათინათს!

(„მზე ამოვიდა, აღსდექ“. ჯაბუშაბური 1977: 144)

ტრიოლეტის სულისკვეთება, თითქოს, ამ ორი სიტყვით კონდენსირდება: „ლილო, აღსდექ!“ – ეს შექაჩილი მაღრიბისაკენ მიაპყრობს მზერას.

მაღრიბი – დასავლეთია არაბულ ენაზე და ქართული ტრადიციით, მაშრიყი და მაღრიბი – გულისხმობს არაბული აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ქვეყნებს. „ღრუბლებით ღუის მაღრიბი“ – დასავლეთით იმზირება ტრიოლეტის მესამე ტაქსში პოეტი, რომელიც კარგად იცნობს ევროპულ, დასავლურ კულტურას და მისი ათვისება-გაზიარებაც სავალდებულოდ მიაჩნია კავკასიის მთის მოსახლეობისათვის, თანამოძმეებისათვის.

მთაში დაბადებული და გაზრდილი პოეტი XX ს. 30-40-იანი წლების თბილისში ეზიარა ევროპულ ენებსა და პოეზიას, გაეცნო, ათვისა, თარგმნა ევროპული მყარი სალექსო ფორმები, თანამედროვე სალექსო ტექნიკასაც აულო ალო და მიმდინარე სალიტერატურო პროცესიც გაითავისა: „ლექსთა დატეხის“ თავისებური, ორიგინალური მეთოდიც შეიმუშავა. „დამდორება“ (1954) „დატეხილი ლექსია“, რომელიც გაბრიელ ჯაბუშაბურის პოეტური ტექნიკის სიახლეზე მიგვანიშნებს. ავტორი თვითონვე ხსნის ამ ლექსის „დატეხის“ აუცილებლობას: „...თვით ნაწარმოებია ისეთი ხასიათისა, რომ წერის მანერას, სტილს და მეტრსა თუ რიტმს თვითონ კარნახობს, ეს კი ლექსის აუცილებლობად დატეხას მოითხოვს; არის მასში დაუტეხავი ტაქსიც და ერთი ასეთივე სტროფიც. ეს ტაქსი და სტროფი დატეხას არ საჭიროებენ არც აზრობრივი და არც აკუსტიკური თვალსაზრისით... ტაქსთა დატეხისას მიაკოვსკიც, ძირითადად, ამ პრინციპს ემყარებოდა, მაგრამ მას ... გადაჭარბებანი ჰქონდა, რაც მე სწორად არ მიმაჩნია“, – წერდა გაბრიელ ჯაბუშაბური (ჯაბუშაბური 2010: 246). პოეტის მიერ ამ წერილში მოხმობილი ეს ვრცელი ლექსი „დამდორება“, ერთი შეხედვით, ვერლიბრია, მაგრამ დასაწყისშივე არის არაიდენტური რითმა: „გაქრა – ახლა“ და მდიდარი ალიტერაციაც („გ“ და „დ“ ბგერების ალიტერირება):

და მე დავმდორდი ...
იმ პირველ დღეთა
ციებ-ცხელება
და
დარ – ავდარი
სიშმაგე,

ხანაც:
უსასო სევდა
გაქრა
და ახლა,
ვით ნაზავთარი
თერგი
ნათანგი
კლდოვან
დარიალს
და
დიდ
მინდვრებზე
დავაკებული, –
მშვიდი ვარ ისე,
თითქოს დარია
ჩემთვის
და გრძნობადაოკებული
მივდივარ
დინჯი
და უგრძნობელი,
საით?
არ ვიცი
და ცოდნაც არ მსურს...
დიახ,
დავმდორდი:
იმ პირველ დღეთა
გაქრა
სიშმაგე
და
დარ-ავდარი...

(„დამდორება“. ჯაბუშანური 2010: 246-250)

ეს „დატეხილი ლექსი“ გაბრიელ ჯაბუშანურის ცხოვრებისა და შემოქმედების განსაზღვრულ ეტაპს, XX ს. 50-იანი წლების დასასრულისა და 60-იანი წლების დასაწყისს აჯამებს: ამ დროს პოეტმა დაასრულა ქართული კლასიკური და ევროპული სალექსო ფორმების ათვისება, საკუთარი სათქმელის ამ მყარი ფორმებით („მთიბლური“, „შაირი“, „სონეტი“, „ტერცეტი“, „ტრიოლეტი“) გადმოცემა წარმატებით შეძლო და დაიწყო ახალი ფორმის ძიება, რომელიც ვერბლანი, ვერლიბრი, „დატეხილი ლექსი“ უნდა ყოფილიყო...

დამონებანი:

- Barbakadze, T. “Sheksp’iris Sonet’ebis Kartul Targmanta Leksts’q’oba”. *“Sheksp’iris Samq’aro”. Saertashoriso Sametsniro K’onperentsiis K’rebuli*. Tbilisi: gamomtsemloba “universali”, 2013 (ბარბაკაძე თ. „შექსპირის სონეტების ქართულ თარგმანთა ლექსნყოფა“. „შექსპირის სამყარო“. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის კრებული. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2013).
- Gachechiladze, G. “Sheksp’iris Sonet’ebis Sruli Targmani Kartulad”. *“Sheksp’iris Samq’aro”. Saertashoriso Sametsniro K’onperentsiis K’rebuli*. Tbilisi: gamomtsemloba “universali”, 2013 (გაჩეჩილაძე გ. „შექსპირის სონეტების სრული თარგმანი ქართულად“. „შექსპირის სამყარო“. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის კრებული. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2013).
- Kadzoevi, Isa. Gabrieliada. J. Tsisk’ari, № 1-2. 2017 (ქაძოვეი ისა. გაბრიელიადა. ჟ. ცისკარი, № 1-2. 2017).
- Chkheidze, P’. “Uiliam Sheksp’iris Samotsdameekvse Sonet’i”. Ts’ignshi: *Uiliam Sheksp’iri. Samotsdameekvse Sonet’i. Erti Shedevris Tertmet’I Kartuli Targmani*. Tbilisi: gamomtsemloba “int’elekt’i”, 2011 (ჩხეიძე პ. „უილიამ შექსპირის სამოცდამეექვსე სონეტი“. წიგნში: *უილიამ შექსპირი. სამოცდამეექვსე სონეტი. ერთი შედევრის თერთმეტი ქართული თარგმანი*. თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2011).
- Khintibidze, A. *Kartuli Leksis Ist’oria da Teoria*. Tbilisi: Tsu gamomtsemloba, 2009 (ხინთიბიძე ა. *ქართული ლექსის ისტორია და თეორია*. თბილისი: თსუ გამომცემლობა, 2009).
- Jabushanuri, G. *Lirik’a*. Tbilisi: gamomtsemloba “sabch’ota sakartvelo”, 1977 (ჯაბუშანური გ. *ლირიკა*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1977).
- Jabushanuri, G. *Leksebi. P’oemebi. Baladebi. Chanats’erebi*. Tbilisi: gamomtsemloba “universali”, 2010 (ჯაბუშანური გ. *ლექსები. პოემები. ბალადები. ჩანანერები*. თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2010).
- Jabushanuri, SSLM: №27969(3) (ჯაბუშანური სსლმ: № 25969(3)).

Tamar Barbakadze
(Georgia)

Fixed Verse Forms in Gabriel Jabushanuri’s Poetry

Summary

Key words: sonnet, triolet, terzetto, mtibluri, Ghilgho.

This work deals with the analysis of Gabriel Jabushanuri’s fixed verse forms, unknown translation of Shakespeare’s sonnet 66 and the poet’s sonnets, around twenty triolets, one verse written in terzettos, mtibluri; the essence of the poet’s versification search.

The poetry of Vazha Pshavela, “Blue Horns”, Mirza Gelovani exerted special influence at the beginning of Gabriel Jabushanuri’s poetic path in the thirties of the 20th century.

Gabriel Jabushanuri (1914-1968) lived and worked as other Georgian poets of the 20th century whose creative freedom was restricted by the Soviet ideology and totalitarian regime imposed on them the burden of prohibitions and rigid censorship.

The year of 2014 marked the 100th anniversary of the birth of Gabriel Jabushanuri. From the vantage point of a century the reader can clearly and objectively see the chronicle of an uncompromised poet's life irreconcilable with contemporary regime.

The latest edition of Gabriel Jabushanuri's works ("Universali" 2010) attracts the interest of the theorists of verse from the viewpoint of study of fixed verse forms too: along with the national verse variety *mtibluri* we come across European verse forms: sonnet, triolet...

It is noteworthy that so far it has not been published and is kept in the personal archive of the poet (Fond of the manuscripts #25969 at Giorgi Leonidze State Museum of Georgian Literature) Gabriel Jabushanuri's "Book of Translations" which contains the translations of the representatives of European, Russian, Dagestan poetry: Shakespeare, Tagore, Goethe, Verlaine, Pushkin, Lermontov, Block, Balmont, Brusov, Bunin, Pasternak, Akhmatova, Esenin, Sologub, Martynov, Lukonin, Tikhonov, Gamzatov and other masterpieces.

Gabriel Jabushanuri's interest in European fixed verse forms may have appeared on the path of sharpening his future professional skills. The student of the Faculty of Western European Languages and Literature at the Tbilisi State University got thoroughly acquainted, analyzed, translated foreign and Georgian poets' sonnets, triolets, terzettos.

Gabriel Jabushanuri devoted his sonnet "Sameba" (The Trinity) to his friends, "remained youngster" (R.Agiashvili), the tragic and untimely death of: Lado Asatiani, Mirza Gelovani and Aleksandre Sajaia.

The sonnet "Mtsukhri mitovebul aulshi" (The Dusk in an Abandoned Aul) is a part of Gabriel Jabushanuri's tragic biography. This sonnet reflects Gabriel Jabushanuri's poetry and life. G. Jabushanuri was a witness and empathized with the Ingush tragedy when by the decision of the Soviet totalitarian regime the Ingush were forcibly deported and Khevsurs were settled there. Here the poet fell in love with Mzekali who died untimely.

Two motifs constantly run through the poet's lyrics: constant sadness from the death of his sweetheart – Mzekali and Ghilgho – witness of the Ingush misfortune, the abandoned Auls. The Ingush writer Issa Kodzoev (Iisa Koazoi), an honorable citizen of Tbilisi, one of the founders of social movement "Niskhos" of Ingushetia, dedicates to the Georgian poet an essay titled "Gabrieliada" which was published in the journal "Tsiskari" (#1-2) in 1917.

The sonnet "The Dusk in an Abandoned Aul" is distinct for ten-syllable (5/5) and extremely rich, exotic, hyperdactylic rhymes, especially the first quatrain. The alliterated "kh" seems to voice the name of the village Khamkhi.

Metaphor of the Soviet Union "mtsuxri"(the dusk) and its comparison with hippopotamus, its rejection to rhythmic pair (like hippopotamus – with fishbone and taste), really must have been a legal basis for heroic Ghilghvi to love Gabriel.

Among European fixed verse forms triolet occurs most frequently in Gabriel Jabushanuri's lyrics, although before speaking about triolets, we should mention one verse written in terzetto which is titled "Simghera Saniazo" (Tender Song). Four terzettos ar-

ranged with triple rhythm (aaa) and high shairi (44/44) presents the poet Gabriel Jabushanuri as a spiritual successor to Vazha Pshavela which is announced in one of his programmed poem.

For Gabriel Jabushanuri the poem “Simghera Saniazo” (i.e. an affectionate, cautious, subtle song) written with terzetto is a kind of poetic manifesto with which he announces his creative credo to his fellow countrymen.

Similar to Vazha Pshavela’s “Songs” Gabriel Jabushanuri also composes song-poems – blend of Khevsurian poetry dialect and European verse forms creates renovated, original, modern sound to Georgian verse. With four-syllable, hyperdactylic rhymes the poet unfolds the essence of his will.

In Gabriel Jabushanuri’s poetry the national verse form – mtibluri occupies a special place. It is “mtibluri songs” that the poet called his verses: “Kuchi” (Grass), “Gveli” (Sneak), “Lurjais Tvali” (A Horse’s Eye) arranged with the oldest national verse metre – mtibluri metre, asymmetric nine-syllable line – 5/4.

It is known that in “mtibluri songs” there is frequent mentioning of a sickle: “O sickle, cut, edge of the road...”, “tseltsudao da tselstudao..”, “tsellamazo da collamazo”. In all three poems of Gabriel Jabushanuri a sickle is mentioned. One extract from the poet’s letter renders well G. Jabushanuri’s relation to mtibluri and lamentation: “I was moved to tears by these Khevsurian lamentations many times... I have a lot of verses written in this metre and imitation” (Jabushanuri 2010: 302).

In Georgian poetry the interest in European fixed verse forms after “The Blue Horns” in the 30-50s of the 20th century was comparatively weakened due to known reasons: being afraid to be labeled an “epigone of formalism” the poets tried to avoid to compose sonnets, trolets, octaves or rondeaus. Gabriel Jabushanuri, the known anti-Stalinist, the opponent of socialist dictatorship, whose Ingush versions of anti-soviet poems exist (Kozoev 2017: 99-100), opposes the soviet realism with numerous sonnets and triolets. Of European verse forms as is seen the Georgian poet is most of all keen on triolet of eight lines. We have found around 20 triolets in G. Jabushanuri’s collection of verses.

According to subject matter, G. Jabushanuri’s triolet can be grouped in several motifs. First of all, the poet devotes his identity, ancestors, land to triolets where one and the same line is repeated three times which expresses so well the main idea: “To the Hills of Arkhoti”, “Mamasakhli” (Father’s house), “Morkeuli Mitsuri” (A shattered house). Gabriel devotes the second line of triolets to Mzekali, his deceased sweetheart and muse: “Mopasukhe”, “Varaudi”, “Shen, Gabriel” which as was already mentioned, combines two triolets: 1. “Jarji”, 2. „Go, you are no longer a man”, “Loneliness”, “Obelisk”. Using several triolets Gabriel Jabushanuri expressed his worship of the sun “We and the Sun”, “The Sun has Risen, Get Up!”

The poet aspires to melodies like “lamentations” and “mtibluri”. The multiplicity of triolet forms in Gabriel Jabushanuri’s lyrics was, probably, conditioned by this search: national archaic form, mtibluri, song-like, melodious order, refrain, the repetition of stanzas matches the European triolet best of all: three times repeated (1, 4, 7) lines emphasize the motif of sadness, grief. In the above-mentioned triolet this idea is rendered by the line.